

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE OKUL TÜKENMİŞLİĞİNİ AÇIKLAMADA EĞİTİM STRESİ VE OKUL DOYUMUNUN ROLÜ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ahmet BEDEL¹, Gökhan GÜLER²

1 Doç. Dr. Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ahmetbedel@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4215-9290.

2 Uzman Psikolojik Danışman, BESMER, Bursa, Türkiye, gkhn_176_glr@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5094-9658.

Geliş Tarihi: 04.03.2020 Kabul Tarihi: 17.12.2020 DOI: 10.37669/milliegitim.698821

Öz: Bu çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin okul tükenmişliği puan ortalamalarının cinsiyete, sınıf düzeyine ve okul türüne göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek, okul tükenmişliği, eğitim stresi ve okul doyumunu arasındaki ilişkileri incelemek ayrıca eğitim stresi ile okul doyumunun okul tükenmişliği puanlarını açıklamada anlamlı bir yerinin olup olmadığını saptamaktır. Bu amaçla 298 ortaokul öğrencisine İlköğretim II. Kademe Öğrencileri için Okul Tükenmişliği Ölçeği (İÖÖTÖ), Eğitim Stresi Ölçeği (ESÖ) ve Çocuklar için Kapsamlı Okul Doyumu Ölçeği (ÇKODÖ) uygulanmıştır. Araştırmanın istatistiksel analizlerinde, Bağımsız Ortalamalar için T-Testi, Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu Analizi ve Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, eğitim stresi ile okul doyumunun, okul tükenmişliği puanlarının güçlü yordayıcıları olduğu ve okul tükenmişliğine ilişkin varyansın yaklaşık %62'sini açıkladığı görülmüştür. Bu bilgiler ışığında, öğrencilerin geliştirebileceği okul tükenmişliğine yönelik yapılması planlanan rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde risk ve koruyucu faktör olarak belirlenen aracı değişkenlerin önemine vurgu yapılarak tartışılmış ve bu konuda yapılacak sonraki araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul tükenmişliği, eğitim stresi, okul doyumunu, ortaokul öğrencileri.

THE ROLE OF EDUCATIONAL STRESS AND SCHOOL SATISFACTION IN EXPLAINING SCHOOL BURNOUT AMONG MIDDLE SCHOOL STUDENTS

Abstract:

The aim of this study is to determine whether the middle school students' school burnout score averages differ according to gender, class and school type, to examine the relationship between school burnout, education stress and school satisfaction in addition to these to determine whether school stress and school satisfaction have a significant place in explaining school burnout scores. For this purpose, Elementary School Student Burnout Scale for Grades 6 to 8 (ESSBS), Educational Stress Scale for Adolescents (ESSA), and Overall School Satisfaction Scale for Children (OSSSC) have been applied to 298 middle school students. Independent Sample T-test, the Pearson Product-Moment Correlation Coefficient and Multiple Linear Regression Analysis have been used as statistical analysis of the study. According to the results of the study, it was seen that educational stress and school satisfaction were strong predictors of school burnout scores and explained about 62% of the variance related to school burnout. In the light of this information, while emphasizing the importance of the mediating variables identified as risk and protective factors in the guidance and psychological counseling services planned for the school burnout that can be developed by the students were discussed and suggestions have been made for further research on this issue.

Keywords: School burnout, educational stress, school satisfaction, middle school students.

Giriş

Okul, öğrencilerin davranışsal, sosyal, duyuşsal ve bilişsel gelişimleri için ortam hazırlayan ve katkı sunan bir kurumdur. Diğer taraftan okul, öğrencilerin toplum içindeki yerlerini belirlemek ve öğrencilerin ileride gerçekleştirecekleri mesleklerine ilişkin gerekli bilgi ve becerileri aktarmak yönünden katkı sunar (Aypay, 2017). Okul yaşamı, öğrenciyi psiko-sosyal ve akademik açıdan geliştirmesinin yanı sıra eğitim yaşamının doğası gereği zaman zaman stresli yaşam olaylarına da ev sahipliği yapmaktadır. Öğrenciler yaşadıkları stres durumuyla yapıcı şekilde başa çıkamadıklarında okuldan veya aileden kaynaklı olarak okul tükenmişliği geliştirebilirler (Durmuş, Aypay ve Aybek, 2017).

Okul tükenmişliği, genel olarak eğitim sürecinin öğrenciler üzerindeki 'aşırı' taleplerinin sonucunda yine öğrencilerde oluşan bedensel, duygusal, bilişsel yıpranma durumu ve bitkin düşme halini ifade etmektedir (Aypay, 2011; Aypay ve Eryılmaz, 2011). Yang (2004) okul tükenmişliğini, eğitim süreci içerisinde yer alan öğrencinin ders yükü fazlalığı ve okul ortamında yaşanabilecek herhangi bir psikolojik problem sonucunda yaşadığı strese bağlı olarak geliştireceği duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı hissi şeklinde ifade etmiştir. Okul tükenmişliği, eğitim öğretim sürecinden ve okul ortamlarından kaynaklı oluşan ve stres süreciyle birlikte öğrencinin tükenmesine kadar uzanan, sürekliliği olan bir durumdur (Salmela-Aro, Savolainen ve Holopainen, 2009).

Okul tükenmişliği, fiziksel ve ruhsal sağlık durumuna ilişkin olumsuz sonuçları ortaya çıkarabilecek bir risk faktörü olarak ele alınmaktadır (Çam ve Öğülmüş, 2019). Uluslararası literatürde ortaokul veya ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapılan bazı çalışmalarda da okul tükenmişliğinin bazı risk faktörleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Örneğin; depresif semptomlar veya depresyon (Fiorilli, De Stasio, Di Chiacchio, Pepe ve Salmela-Aro, 2017; Lee ve Lee, 2018; Salmela-Aro vd., 2009; Salmela-Aro ve Upadyaya, 2014; Salmela-Aro, Upadyaya, Hakkarainen, Lonka ve Alho, 2017; Shin vd., 2011; Wang, Chow, Hofkens ve Salmela-Aro, 2015), zorba olma, kurban olma, problem davranışlar (Hafen, Laursen, Nurmi ve Salmela-Aro, 2013), günlük sigara kullanımı (Kinnunen vd., 2016), antisosyal eğilimler (Lee, Park, Oh ve Kim, 2017), kumar oynama sıklığı (Räsänen, Lintonen, Joronen ve Konu, 2015), zorlantı/içtepi (Lee ve Lee, 2018; Shin vd., 2011), aşırı internet kullanımı (Salmela-Aro ve diğerleri, 2017), esrar kullanımı (Walburg, Moncla ve Mialhes, 2015), intihar düşünceleri (Walburg, Zakari ve Chabrol, 2014), düşmanlık, kaygı (Shin vd., 2011).

Okul tükenmişliğini etkileyebilecek faktörlerden birisi de eğitim stresidir. Okul ortamındaki birey diğerleriyle (öğretmenler, akranlar, yönetim kadrosu, diğer çalışanlar) etkileşime geçtiği her durumdan olumlu veya olumsuz şekilde etkilenebilmektedir. Bu etkileşim, sonucunda stresi doğurabilir. Yusoff (2010), öğrencilerin eğitim süreçleri içerisinde özellikle ortaokul dönemini çoğu zaman stres faktörü olarak algıladıklarını belirtmektedir. Öğretmenlerin ve ebeveynlerin yüksek akademik beklentilerinin sonucu olarak öğrenciler stres yaşamaktadırlar (Ang ve Huan, 2006). Eğitim stresi, bireyin okul yaşamının herhangi bir döneminde yaşadığı bedensel ve ruhsal zorlanmalara karşı gösterdiği tepkiyi ifade etmektedir (Polat ve Özdemir, 2018). Jain, Billaiya ve Malaliya (2017) eğitim stresini, öğrenciler tarafından akademik kaygılarla ilgili sürekli olarak tecrübe ettikleri bir stres şekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Yüksek düzeydeki stres öğrencilerde ciddi ruhsal sağlık sorunları doğurabilir (Thomas, 2016). Ortaokul veya ortaöğretim öğrencileri üzerinde yapılmış bazı çalışmalarda da eğitim stresi ile depresyon (Ang ve Huan, 2006; Chhetri, Hengudomsu ve Deoisres, 2018; Jun ve Choi, 2015; Seçer, Veyis ve Gökçen, 2015; Sun, 2012; Sun, Dunne, Hou ve Xu, 2011; Truc vd., 2015), anksiyete (Jun ve Choi, 2015; Truc vd., 2015), intihar

düşünceleri (Sun, 2012; Sun vd., 2011) gibi zihinsel ve ruhsal sağlık problemleriyle ilişkili olduğu görülmüştür.

Eğitim stresi, öğrencilerin geliştirebileceği okul tükenmişliğinin elementlerini harekete geçiren bir faktördür (Aypay, 2018). Eğitim stresinin okul tükenmişliği üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu görülmüştür (Özdemir ve Özdemir, 2015). Yurtiçinde ortaokul veya ortaöğretim öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiş bazı çalışmalarda eğitim stresi ile okul tükenmişliği arasında pozitif anlamlı ilişkilerin olduğu saptanmıştır (Akpınar, 2016; Çelik, Akın ve Sarıçam, 2014; Özdemir ve Özdemir, 2015; Polat ve Özdemir, 2018; Sarıçam, Çelik ve Sakız, 2017; Seçer vd., 2015).

Eğitim stresiyle birlikte öğrencilerin okul tükenmişlikleri üzerinde etkisi olabilecek faktörlerden birisi de okul doyumudur. Öğrenciler zamanlarının büyük bir kısmını okulda geçirmektedirler. Bu nedenle öğrencilerin okula yönelik tutumlarının genel yaşam kaliteleri üzerinde önemli etkileri vardır (Verkuyten ve Thijs, 2002). Eğitimdeki görev talepleri, öğrencilerin yaşıyla birlikte artma eğilimindedir. Bu durum, öğrencide stres durumunu arttırmakta, okula uyumunu azaltmakta, eğitim talepleri öğrenci için daha sıkıcı olmakta ve öğrenci daha az okul doyumunu sağlamaktadır (Samdal, Nutbeam, Wold ve Kannas, 1998).

Algılanan yaşam kalitesi veya yaşam doyumunu, okul doyumunun daha öznel alanını anlamak için yararlı bir çerçeve sunmuştur (Whitley, Huebner, Hills ve Valois, 2012). Kavramsal olarak okul doyumunu, öğrencilerin yaşam kaliteleriyle bağlantılı olup (Abbey ve Andrews, 1986); öğrencilerin mutluluk, okuldan zevk alma gibi duygusal bileşenlerini yansıtan bir kavramdır (Samdal vd., 1998). Okul doyumunu, algılanan okul yaşam kalitesinin öznel, bilişsel bir değerlendirmesini ifade eder (Baker, Dilly, Aupperlee ve Patil, 2003; Baker ve Maupin, 2009; Huebner, Ash ve Laughlin, 2001).

Okul doyumunu, okul çağı çocukları için önemli bir kaynaktır (Bordwine ve Huebner, 2010). Bu kavram temel olarak akademik kazanımın bir göstergesi olarak ele alınmıştır (Samdal vd., 1998). Okul doyumunu eğitimin işleyişini ve öğrencilerin okulda geçirdikleri sürenin niteliğini anlamak için önemli bir yapıdır (Whitley vd., 2012). Samdal vd. (1998) Finlandiya, Letonya, Norveç ve Slovakya'da öğrenimine devam eden öğrenciler (11, 13 ve 15 yaş grubu öğrencileri) üzerinde yaptıkları çalışmada; okul doyumunun en önemli yordayıcılarının; öğrencilerin kendilerine adil davranıldığını hissetmeleri, öğretmenlerin destekleyici olduğuna inanmaları ve öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri olduğunu saptamışlardır. Baker (1998) bir bütün olarak özenli ve destekleyici bir okul ortamının okul doyumunu ile pozitif ilişkisi olduğunu belirtmiştir. Okul doyumunu aynı zamanda öğrencilerin davranışlarını ve ileriki akademik başarısını da etkilemektedir (Bordwine ve Huebner, 2010).

Okul doyumunu düşük olan öğrencilerin okula yabancılaşmaları ve okulun otoritesine karşı isyan edebileceği alanlar bulması olasıdır (Samdal vd., 1998). İlgili literatür incelendiğinde öğrencilerin bazı davranış problemleriyle okul doyumunun ilişkili ol-

duğu görülmüştür. Örneğin; içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış problemleri (DeSantis King, Huebner, Suldo ve Valois, 2006; Huebner ve Gilman, 2006), intihar düşünceleri (Eamon, 2002; Locke ve Newcomb, 2004), psikosomatik semptomlar (Katja, Päivi, Marja-Terttu ve Pekka, 2002), madde kullanımı (Johnson, Bewley, Banks, Bland ve Clyde, 1985; Newcomb, Bentler ve Fohy, 1987; Strivastava ve Strivastava, 1986) ve depresyon (Eamon, 2002).

Eğitim psikolojisi alanında yapılmış çalışmaların çok az bir bölümünde okul doyumu kavramı araştırılmış ve bir sonuç değişkeni olarak kullanılmıştır (Baker ve Maupin, 2009). Bundan dolayı bu çalışma ortaokula devam eden öğrencilerin geliştirebilecekleri okul tükenmişliği üzerinde etkili olabileceği düşünülen değişkenlerin (eğitim stresi ve okul doyumu) tahmin etme güçlerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda çalışmanın öğrenciler için risk faktörü olarak değerlendirilen okul tükenmişliği ile başa çıkmak için hazırlanacak psiko-eğitim programlarında etkili olabilecek aracı değişkenlere ilişkin önemli bilgi sunacağı düşünülmektedir. Yapılan açıklamalar doğrultusunda bu çalışmanın amacı, ortaokul dönemindeki bireyler üzerinde önemli etkileri olduğu düşünülen okul tükenmişliği puan ortalamalarının cinsiyete, sınıf düzeyine ve okul türüne göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek, okul tükenmişliği, eğitim stresi ve okul doyumu arasındaki ilişkilerin niteliklerini belirlemek ve eğitim stresi ile okul doyumunun okul tükenmişliği puanları üzerindeki yordama gücünü saptamaktır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırma genel tarama modeline uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, uygun örnekleme ile seçilmiş 2018-2019 eğitim öğretim yılı içerisinde Bursa ili Yıldırım ilçesinde iki ayrı ortaokulda (normal ortaokul ve imam hatip ortaokul) eğitim öğretimine devam eden 7. sınıf 145 (%48.7) öğrenci ve 8. sınıf 153 (%51.3) öğrenci olmak üzere toplam 298 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 157'si (%52.7) normal ortaokula, 141'i (%47.3) imam hatip ortaokuluna devam etmektedir. Öğrencilerin 155'i (%52) erkek, 143'ü (%48) kızdır. Örnekleme alınan öğrencilerin yaş ortalaması 12.90'dır (Ss=.80).

Veri Toplama Araçları

İlköğretim II. Kademe Öğrencileri için Okul Tükenmişliği Ölçeği (Aypay, 2011): Ölçek, Aypay (2011) tarafından 691 ortaokul öğrencisi üzerinde geliştirilmiştir. 26 maddeden oluşan ölçek, 4 alt boyutta (Okul Etkinliklerinden Kaynaklı Tükenmişlik, Aileden Kaynaklı Tükenmişlik, Okulda Yetersizlik ve Okula İlgi Kaybı) toplanmıştır. Ölçek geliştirme çalışmasında, ölçeğin yapı geçerliğinin açıklanmasında Açımlayıcı Faktör Analizi ve doğrulanmasında Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizi sonucunda toplam varyansın %59'unu açıkladığı toplam

dört faktör elde edilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda kanıtlar; $\chi^2=787.6$, $df=293$, $p<.01$, $\chi^2/sd=2.06$, $GFI=.94$, $AGFI=.91$, $PGFI=.89$, $RMSEA=.07$, $CFI=.91$ şeklinde saptanmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı Okul Etkinliklerinden Kaynaklı Tükenmişlik alt boyutu için .92, Aileden Kaynaklı Tükenmişlik alt boyutu için .83, Okulda Yetersizlik alt boyutu için .76, Okul İlgi Kaybı alt boyutu için .81 olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan iki-yarı test güvenilirlik katsayısı ise Okul Etkinliklerinden Kaynaklı Tükenmişlik alt boyutu için .81, Aileden Kaynaklı Tükenmişlik alt boyutu için .72, Okulda Yetersizlik alt boyutu için .65, Okul İlgi Kaybı alt boyutu için .65 olduğu saptanmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin güvenilir ve geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aypay, 2011). Ölçek 4'lü likert tipine göre oluşturulmuştur. Ölçek maddeleri 1-4 arasında puanlanmaktadır ve ifadeler '1: Hiç katılmıyorum', '2: Katılmıyorum', '3: Katılıyorum', '4: Tamamen katılıyorum' sıklık dereceleri şeklindedir. Ölçekteki altı madde olumlu ifadelerden oluştuğu için ters puanlanmaktadır. *Örneğin*, ters maddelerden biri: "Ders çalışmaktan keyif alıyorum" (3. madde) şeklinde ifade edilmiştir. Ölçekten alt boyut puanlarının yanında toplam okul tükenmişliği puanı da elde edilmektedir. Ölçekten en düşük 26 puan, en yüksek 104 puan alınmaktadır. Alınan toplam puan arttıkça okul tükenmişliği düzeyinin de arttığını ifade etmektedir. Ölçek ortaokul 6., 7. ve 8. sınıflara yöneliktir. Çalışma örnekleminde kapsamında İlköğretim II. Kademe Öğrencileri için Okul Tükenmişliği Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır.

Eğitim Stresi Ölçeği (Sun vd., 2011): Ölçek, Sun vd. (2011) tarafından 347 Çinli ortaokul ve ortaöğretim öğrencisi (7. sınıf – 12. sınıf; 12-18 yaş arasında) üzerinde, öğrencilerin akademik nedenlere bağlı gerçekleşen stres düzeylerini belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmaları Çelik vd. (2014) tarafından 558 ortaöğretim öğrencisi (9. sınıf – 12. sınıf; 13-18 yaş arasında) üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçek uyarlama çalışmasında ölçeğin yapı geçerliğini açıklamak için Açıklayıcı Faktör Analizi uygulanmış ve sonucunda toplam varyansın %52.1'ini açıkladığı beş faktör saptanmıştır. Doğrulanmasında ise Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmış ve sonucunda kanıtlar; $\chi^2=123.49$, $df=88$, $\chi^2/sd=1.46$, $GFI=.95$, $RMSEA=.03$, $CFI=.99$, $NFI=.97$, $IFI=.99$, $RFI=.96$, $SRMR=.041$ şeklinde saptanmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısının .86 ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısının .67 olduğu saptanmıştır. Yapılan uyarlama çalışmaları sonucunda ölçeğin güvenilir ve geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 16 maddeden oluşan ölçek, 5 alt boyutta (Çalışma Baskısı, İş Yükü, Not Kaygısı, Öz-Beklenti, Umutsuzluk) toplanmıştır. Ölçek 5'li likert tipine göre oluşturulmuştur. Ölçek maddeleri 1-5 arasında puanlanmaktadır ve ifadeler '1: Hiç katılmıyorum', '2: Katılmıyorum', '3: Kararsızım', '4: Katılıyorum', '5: Tamamen katılıyorum' sıklık dereceleri şeklindedir. *Örneğin*, ölçeğin bir maddesi: "Derslerden aldığım notlarımdan hiç memnun değilim" (1. madde) şeklinde ifade edilmiştir. Ölçekten alt boyut puanlarının yanında toplam eğitim stresi puanı da elde edilmektedir. Ölçekten en düşük 16 puan, en yüksek 80 puan alınmaktadır. Alınan toplam puan arttıkça eğitim stresi düzeyinin de arttığını ifade etmektedir. Ölçek 11-18 yaş

grubuna yöneliktir. Çalışma örneklemini kapsamında Eğitim Stresi Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .81 olarak hesaplanmıştır.

Çocuklar için Kapsamlı Okul Doyumu Ölçeği (Randolph, Kangas ve Ruokamo, 2009): Ölçek, Randolph vd. (2009) tarafından 331 Finlandiyalı ve Hollandalı ilköğretim öğrencisi (6-13 yaş arasında) üzerinde, öğrencilerin okul doyumunu düzeylerini belirlemek için geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmaları Telef (2014) tarafından dört farklı araştırma grubu (3. sınıf – 8. sınıf arasında) olmak üzere 582 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçek uyarlama çalışmasında, ölçeğin yapı geçerliğini açıklamak için Açıklayıcı Faktör Analizi ve doğrulamak için Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. Açıklayıcı Faktör Analiz sonucu ölçek toplam varyansın %65.39'unu açıkladığı tek faktörde toplanmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analiz sonucunda kanıtlar; $\chi^2/sd=3.45$, GFI=.98, RMR=.01, RMSEA=.06, NFI=.99, RFI=.98, CFI=.99, IFI=.99 şeklinde saptanmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısının .89 ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısının .92 olduğu saptanmıştır. Yapılan uyarlama çalışmaları sonucunda ölçeğin güvenilir ve geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 6 maddeden oluşan ölçek, tek boyutta toplanmıştır. Ölçek 5'li likert tipine göre oluşturulmuştur. Ölçek maddeleri 1-5 arasında puanlanmaktadır ve ifadeler '1: Tamamen katılmıyorum', '2: Katılmıyorum', '3: Kararsızım', '4: Katılıyorum', '5: Tamamen katılıyorum' sıklık dereceleri şeklindedir. *Örneğin*, ölçeğin bir maddesi: "Okuldaki günlerim güzeldir" (1. madde) şeklinde ifade edilmiştir. Ölçekten en düşük 6 puan, en yüksek 30 puan alınmaktadır. Alınan puan arttıkça okul doyumunu düzeyinin de arttığını ifade etmektedir. Ölçek ilköğretim ve ortaokul öğrencilerine yöneliktir. Çalışma örneklemini kapsamında Çocuklar için Kapsamlı Okul Doyumu Ölçeği'nin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan ölçekler araştırmacılar tarafından öğrencilere ders saatleri içerisinde uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın amacı kısaca açıklanmış ve sadece gönüllü olanların katılmaları istenmiştir. Okul tükenmişliğinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türüne göre farklılığını belirlemek için Bağımsız Ortalamalar için T-Testi kullanılmıştır. Okul tükenmişliği, eğitim stresi ve okul doyumları arasındaki potansiyel ilişkileri incelemek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama oranını belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır, göreceli açıklama düzeyleri standardize edilmiş Beta değerleri (β) ile karşılaştırılmıştır (Büyüköztürk, 2003).

Bulgular

Çalışmadan elde edilen verilerin analizine başlanmadan önce veriler, kayıp değerler ve çoklu analizlere uygunluk açısından değerlendirilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ile -2 aralığında olduğu görülmüştür (Büyüköztürk, 2003). Verilerin

normal dağılım varsayımını karşıladığı ve parametrik analizlere uygun olduğu gözlenmiştir.

Araştırmada, okul tükenmişliği puan ortalamalarının cinsiyete göre farklılığını belirlemek için uygulanan Bağımsız Ortalamalar için T-Testi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Okul Tükenmişliği Puan Ortalamalarına İlişkin Bağımsız Ortalamalar için T-Testi Sonuçları

	Erkek		Kız		T	df	p
	N: 155		N: 143				
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss			
Okul Tükenmişliği	56.65	15.10	59.25	15.10	1.485	296	.139

* $p \leq .05$, ** $p < .01$

Tablo 1 incelendiğinde, erkek ve kız öğrenciler arasında okul tükenmişliği puan ortalamalarında anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür ($T=1.485$, $p > .05$).

Araştırmada, okul tükenmişliği puan ortalamalarının sınıf düzeyine göre farklılığını belirlemek için uygulanan Bağımsız Ortalamalar için T-Testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Okul Tükenmişliği Puan Ortalamalarına İlişkin Bağımsız Ortalamalar için T-Testi Sonuçları

	7. Sınıf		8. Sınıf		T	df	p
	N: 145		N: 153				
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss			
Okul Tükenmişliği	55.90	14.57	59.79	15.46	-2.231	296	.026*

* $p \leq .05$, ** $p < .01$

Tablo 2 incelendiğinde, 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencileri arasında okul tükenmişliği puan ortalamalarında anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre 7. sınıf öğrencilerin okul tükenmişliği puan ortalamalarının 8. sınıf öğrencilerine göre anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür ($T=-2.231$, $p \leq .05$).

Araştırmada, okul tükenmişliği puan ortalamalarının okul türüne göre farklılığını belirlemek için uygulanan Bağımsız Ortalamalar için T-Testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Okul Türüne Göre Okul Tükenmişliği Puan Ortalamalarına İlişkin Bağımsız Ortalamalar için T-Testi Sonuçları

	Normal		İmam Hatip		T	df	p
	N: 157		N: 141				
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss			
Okul Tükenmişliği	55.88	14.64	60.15	15.40	-2.453	296	.015*

* $p \leq .05$, ** $p < .01$

Tablo 3 incelendiğinde, normal ortaokuluna ve imam hatip ortaokuluna devam eden öğrenciler arasında okul tükenmişliği puan ortalamalarında anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür. Buna göre normal ortaokula devam eden öğrencilerin okul tükenmişliği puan ortalamaları imam hatip ortaokuluna devam eden öğrencilere göre anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür ($T = -2.453$, $p < .05$).

Araştırmada kullanılan okul tükenmişliği, eğitim stresi ve okul doyumunu değişkenlerine ilişkin korelasyonlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Okul Tükenmişliği, Eğitim Stresi ve Okul Doyumuna İlişkin Korelasyonlar

Değişken	1	2	3
1. Okul Tükenmişliği	-		
2. Eğitim Stresi	.598**	-	
3. Okul Doyumu	-.668**	-.305**	-

* $p \leq .05$, ** $p < .01$

Tablo 4 incelendiğinde, okul tükenmişliği ile eğitim stresi ($r = .598$, $p < .01$) arasında yüksek düzeyde pozitif ilişkinin olduğu, okul tükenmişliği ile okul doyumunu ($r = -.668$, $p < .01$) arasında yüksek düzeyde negatif ilişkinin olduğu, okul doyumunu ile eğitim stresi ($r = -.305$, $p < .01$) arasında orta düzeyde negatif ilişkinin olduğu görülmüştür.

Okul tükenmişliği puanlarının, eğitim stresi ve okul doyumunu puanları tarafından ne düzeyde yordandığını belirlemek amacıyla Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Okul Tükenmişliği Puanlarının Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	<i>B</i>	<i>SH_B</i>	β	<i>T</i>	<i>p</i>
Eğitim Stresi	.624	.054	.435	11.495	.000
Okul Doyumu	-1.481	.105	-.535	-14.161	.000

$R=.786R^2=.618$
 $F_{(2, 295)}=238.136p=.000$

Tablo 5 incelendiğinde, eğitim stresi ile okul doyumunu puanlarının birlikte okul tükenmişliği puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı ($p<.01$) ve varyansın yaklaşık %62'sini açıkladığı görülmüştür. Standardize edilmiş Beta değerleri incelendiğinde okul tükenmişliği puanlarının anlamlı yordayıcısının sırasıyla eğitim stresi ($\beta=.435$) ve okul doyumunu ($\beta=-.535$) olduğu görülmüştür. Aynı zamanda eğitim stresiyle göre okul doyumunun okul tükenmişliğini yordama düzeyi göreceli olarak daha fazla önem derecesine sahiptir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin okul tükenmişliği puan ortalamalarının cinsiyete, sınıf düzeyine ve okul türüne göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlenmiş, okul tükenmişliği, eğitim stresi ve okul doyumunu puanları arasındaki ilişki nitelikleri incelenmiş ve eğitim stresi ile okul doyumunun okul tükenmişliği puanlarını açıklamadaki gücü saptanmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde, okul tükenmişliği puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde öğrencilerin cinsiyetine göre okul tükenmişliği puanlarına ilişkin farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bazı çalışmalar bu araştırma sonucunu destekler niteliktedir (Adhiambo, Odwar ve Mildred, 2016; Kara, 2014). Bazı çalışmalarda erkek öğrencilerin okul tükenmişliği puan ortalamaları anlamlı düzeyde yüksekken (Demirel ve Afat, 2018; Güler, 2019; Jelas vd., 2014; Öztan, 2014; Polat, 2018), bazı çalışmalarda kız öğrencilerin okul tükenmişliği puan ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür (Salmala-Aro, Read, Minkinen, Kinnunen ve Rimpelä, 2018). İlgili literatür incelendiğinde, okul tükenmişliğinin öğrencilerin cinsiyetine göre puan ortalamaları farklılıklarına ilişkin farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Bundan dolayı öğrencilerin cinsiyetine göre okul tükenmişliği üzerindeki etkisinin ne olduğuna dair kesin yargıya varmanın sağlıklı olmayacağı (Deniz ve Karbeyaz, 2018) ve bu

duruma dair yapılmış çalışmalarda da kesin bir yargının ortaya konulamadığı görülmüştür (Baş, 2012). Okul tükenmişliğinin cinsiyete göre farklılık göstermemesinde, kız ve erkek öğrencilerin buldukları eğitim dönemindeki stres oluşturan durumları (örneğin; sınav stresi, ders yoğunluğunun getirdiği yorgunluk hissi, akademik başarı konusundaki algıları vb.) genel itibarıyla benzer algıladıkları ve bu durumun da kız veya erkek öğrencilerde birbirine yakın düzeyde okul tükenmişliği tepkisi doğuruyor olabilir.

Araştırmada, okul tükenmişliği puan ortalamalarının sınıf düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Buna göre 8. sınıf öğrencilerin okul tükenmişliği düzeyleri 7. sınıf öğrencilerine göre daha yüksektir. İlgili literatür incelendiğinde öğrencilerin sınıf düzeyine göre okul tükenmişliği puan ortalamalarına ilişkin farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bazı çalışmalar bu araştırma sonucunu destekler niteliktedir (Demirel ve Afat, 2018; Güler, 2019; Öztan, 2014; Polat, 2018). Bazı çalışmalarda sınıf düzeyi arttıkça okul tükenmişliğinin bazı alt boyut puan ortalamalarının düştüğü görülürken (Çakmak ve Şahin, 2017; Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013; Deniz ve Karbeyaz, 2018; Gündüz ve Özyürek, 2018), bazı çalışmalarda ise sınıf düzeyine göre okul tükenmişliğinin bazı alt boyut puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür (Akpınar, 2016; Aypay ve Sever, 2015; Çakmak ve Şahin, 2017; Çapri ve Sönmez, 2013; Deniz ve Karbeyaz, 2018; Gündüz ve Özyürek, 2018; Koçak, 2016; Kutsal ve Bilge, 2012; Öztan, 2014; Şeker ve Yavuzer, 2017). İlgili literatür incelendiğinde, okul tükenmişliği puan ortalamalarının öğrencilerin okul düzeyine göre durumlarında farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. 8. sınıf öğrencilerinin 7. sınıf öğrencilerine göre daha fazla okul tükenmişliği yaşamalarında ortaöğretime geçişte yoğun sınav hazırlıkları, ders içeriğinin zorlaşması, ders sayısının artması, ebeveynlerin veya öğretmenlerin yoğun akademik beklentileri ve bunlara bağlı olarak yaşadıkları yoğun stres durumu etkili olabilir.

Araştırmada, öğrencilerin okul türüne göre okul tükenmişliği puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Buna göre normal ortaokula devam eden öğrencilerin imam hatip ortaokuluna devam eden öğrencilere göre okul tükenmişliği düzeyleri daha düşük olduğu görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde, ortaokul öğrencilerinin okul türüne göre okul tükenmişliği puan ortalamaları farklılığının incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Diğer taraftan okul tükenmişliği puan ortalamalarının okul türüne göre incelendiği çalışmaların ortaöğretim öğrencileri üzerinde gerçekleştirildiği görülmüştür (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013; Seçer ve Gençdoğan, 2012; Şeker ve Yavuzer, 2017). Bundan dolayı bu araştırmada okul türüne göre incelenen sonuçlara ilişkin kesin bir yargıda bulunmanın sağlıklı olmayacağı söylenebilir. İleride geniş kapsamlı olarak ortaokul öğrencileri üzerinde yapılacak çalışmalarda okul türüne göre ulaşılabilecek sonuçlarla karşılaştırılması ihtiyacı vardır. İmam hatip ortaokuluna devam eden öğrencilerin normal ortaokula devam eden öğrencilere göre okul tükenmişliği düzeylerinin yüksek olmasında imam hatip ortaokulunun

bazı noktalarda ders içeriklerinin farklı olması, öğrencilerin bu derslerde zorlanması ve sonucunda oluşan yetersizlik hissi, okul içerisinde yer alan sosyal ilişkiler ve okul atmosferi, ebeveynlerin veya öğretmenlerin öğrencilerden akademik beklentilerinin fazla olması, öğrencilerin okula dair ilgilerini yitirmelerinde etkili olabilir.

Araştırmada, okul tükenmişliği ile eğitim stresi arasında yüksek düzeyde pozitif ilişki olduğu görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde yapılmış bazı çalışmalar bu araştırma sonucunu destekler niteliktedir (Akpınar, 2016; Çelik vd., 2014; Özdemir ve Özdemir, 2015; Polat ve Özdemir, 2018; Sarıçam vd., 2017; Seçer vd., 2015). Diğer taraftan okul tükenmişliği ile okul doyumunu arasında yüksek düzeyde negatif ilişki olduğu görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde bu araştırma sonucuna benzer nitelikte yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmada, eğitim stresi ile okul doyumunu birlikte okul tükenmişliği puanlarını anlamlı düzeyde yordadığı ve varyansın yaklaşık %62'sini açıkladığı görülmüştür. Öğrencilerin eğitim stresi düzeyleri arttıkça buna bağlı olarak okul tükenmişliği geliştirme risklerinin artacağı söylenebilir. Özdemir ve Özdemir (2015) tarafından 192 ortaokul öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre eğitim stresi ve benlik saygısı birlikte okul tükenmişliği puanlarına ilişkin varyansın yaklaşık %63'ünü açıkladığını saptamışlardır. Bu durumda eğitim stresinin okul tükenmişliği üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan ilgili literatürde okul doyumunu düzeylerinin okul tükenmişliği puanları üzerindeki etki gücünün incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öğrencilerin okul doyumlarının yüksek olması, geliştirebilecekleri okul tükenmişliği karşısında koruyucu bir rol üstlenebilir.

Araştırmanın bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, okul tükenmişliği üzerinde eğitim stresinin ve okul doyumunun önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle ortaokul döneminde yer alan öğrencilerin geliştirebileceği okul tükenmişliğinin, yine bu dönemde birçok risk faktörüyle ilişkili olduğu çalışmalarda ortaya konmuştur. Bu yüzden ortaokul döneminde yer alan öğrencilerin geliştirebileceği okul tükenmişliğinin temel kaynaklarını harekete geçirebilecek eğitim stresinin bir risk faktörü olarak değerlendirilebileceği, diğer taraftan okul doyumunun okul tükenmişliği karşısında koruyucu faktör olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Dolayısıyla ortaokul döneminde yer alan bireylerle yapılacak önleyici psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde, okul tükenmişliği geliştirme risklerine karşı önleyici bireysel ve grupla rehberlik etkinliklerine gereksinim duyulmaktadır. Eğitim stresinin öğrencilerdeki kötü zaman yönetimi, çalışma konusundaki zorluklar, konsantrasyon eksikliği, aşırı ders çalışma, akademik başarının düşmesi gibi zayıf çalışma alışkanlıklarına bağlandığı belirtilmiştir (Jain vd., 2017). Bu yüzden öğrencilerde eğitim stresi düzeylerinin azaltılması için bu olumsuz durumların gözden geçirilmesi, öğrencilerdeki umut düzeylerinin, kişisel beklentilerinin, kaygı durumlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Baker ve Maupin (2009) ebeveynlerin, öğrencilerin okul doyumunu üzerinde etkili olan önemli bir çevresel faktör olduğunu ve okul doyumunu arttırmak için bir kaynak ola-

rak kullanılabilceğini belirtmişlerdir. Bu yüzden ergenlerin okul tükenmişliği üzerine yapılacak etkinliklerde, geliştirebilecekleri okul tükenmişliğine kaynak oluşturabilecek değişkenleri içerecek şekilde (okul memnuniyeti, yaşam kalitesi, okul doyumu, çalışma baskısı, dersi geçebilme kaygısı, umutsuzluk, kişisel beklenti) ve ebeveynleri, öğretmenleri dahil edecek şekilde müdahale programları planlanabilir. Diğer taraftan okul tükenmişliği üzerine gerçekleştirilmiş diğer araştırmalarda ve bu araştırmada okul tükenmişliği karşısında koruyucu rolü olabilecek aracı değişkenlerin (örneğin; okul doyumu, psikolojik sağlık, yaşam doyumu, sosyal destek, stresle baş etme becerileri vb.) etkilime güçlerinin deneysel olarak sınanması ihtiyacı bulunmaktadır. Yapılacak yeni araştırmalarda öğrencilerin okul tükenmişliği, eğitim stresi ve okul doyumu üzerine öğretmenlerin ve ailelerin gözlemlerine yer verilmesi önerilmektedir. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ve ulaşılan verilerin, öğrencilerin kendi kendilerini ifade etmeye dayanması bu araştırmanın bir sınırlılığıdır.

Kaynakça

- ABBEY, Antonia ve ANDREWS, Frank M. (1986). Modeling the Psychological Determinants of Quality of Life. ANDREWS, Filomena Maggino (Ed.), *Social Indicators Research* içinde (85-115. ss.), University of Michigan Press, Research on the Quality of Life, Ann Arbor.
- ADHİAMBO, Winga Maureen, ODWAR, Agak John ve MİLDRED, Ayere A. (2016). "The Relationship Between School Burnout, Gender and Academic Achievement Amongst Secondary School Students in Kisumu East Subcounty Kenya", **Journal of Emerging Trends in Educational Research and Policy Studies (JETERAPS)**, C 7, S 5, ss. 326-331.
- AKPINAR, Medine (2016). Okul Tükenmişliği ile Akademik Stres ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Erzurum.
- ANG, Rebecca P. ve HUAN, Vivien S. (2006). "Academic Expectations Stress Inventory: Development, Factor Analysis, Reliability, and Validity", **Educational and Psychological Measurement**, C 66, S 3, ss. 522-539. DOI: 10.1177/0013164405282461
- AYPAY, Ayşe (2017). "A Positive Model for Reducing and Preventing School Burnout in High School Students", **Educational Sciences: Theory & Practice**, C 17, S 4, ss. 1345-1359. DOI:10.12738/estp.2017.4.0173
- AYPAY, Ayşe (2011). "Elementary School Student Burnout Scale for Grades 6-8: A Study of Validity and Reliability", **Educational Sciences: Theory & Practice**, C 11, S 2, ss. 520-527.
- AYPAY, Ayşe (2018). "The Relationship Between Punishment Sensitivity to Affection to School and School Burnout", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, C 24, S 2, ss. 221-246. DOI: 10.14527/kuey.2018.006
- AYPAY, Ayşe ve ERYILMAZ, Ali (2011). "Lise Öğrencilerinin Derse Katılmaya Motive Olmaları ile Okul Tükenmişliği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C 1, S 21, ss. 26-44.

- AYPAY, Ayşe ve SEVER, Mustafa (2015). "School as if a Workplace: Exploring Burnout Among High School Students", **Eğitimde Kuram ve Uygulama**, C 11, S 2, ss. 460-472.
- BAKER, Jean A. (1998). "The Social Context of School Satisfaction Among Urban, Low-Income, African-American Students", **School Psychology Quarterly**, C 13, S 1, ss. 25-44. DOI: 10.1037/h0088970
- BAKER, Jean A., DİLLY, Laura J., AUPPERLEE, Jana L. ve PATİL, Sonia A. (2003). "The Developmental Context of School Satisfaction: Schools as Psychologically Healthy Environments", **School Psychology Quarterly**, C 18, S 2, ss. 206-221. DOI: 10.1521/scpq.18.2.206.21861
- BAKER, Jean A. ve MAUPİN, Angela N. (2009). School Satisfaction and Children's Positive School Adjustment. GİLMAN, Richard, HUEBNER, E. Scott ve FURLONG, Michael James (Ed.), *Handbook of Positive Psychology in Schools* içinde (189-196. ss.), Routledge, New York.
- BAŞ, Gökhan (2012). "İlköğretim Öğrencilerinde Tükenmişlik: Farklı Değişkenler Açısından Bir Değerlendirme", **Journal of European Education**, C 2, S 2, ss. 31-46.
- BORDWİNE, Vanessa C. ve HUEBNER, E. Scott (2010). "The Role of Coping in Mediating the Relationship Between Positive Affect and School Satisfaction in Adolescents", **Child Indicators Research**, C 3, S 3, ss. 349-366. DOI: 10.1007/s12187-010-9063-5
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2003). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- CELİK, İsmail, AKIN, Ahmet ve SARICAM, Hakan (2014). "A Scale Adaptation Study Related to the Examination of Adolescents' Levels of Educational Stress", **Universitepark Bulletin**, C 3, S 1-2, ss. 44-55. DOI: 10.12973/unibulletin.312.4
- CHHETRI, Neelima, HENGUDOMSUB, Pornpat ve DEOISRES, Wannee (2018). "The Influence of Psychosocial Factors on Bhutanese High School Students", **Thai Pharmaceutical and Health Science Journal**, C 13, S 1, ss. 28-38.
- ÇAKMAK, Aygen ve ŞAHİN, Hande (2017). "Ortaokula Devam Eden Öğrencilerin Algıladıkları Sosyal Destegin Okul Tükenmişliğine Etkisinin İncelenmesi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C 16, S 61, ss. 569-582. DOI: 10.17755/esosder.304695
- ÇAM, Zekeriya ve ÖĞÜLMÜŞ, Selahiddin (2019). "Çalışma Yaşamından Okula: Okul Tükenmişliğine Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar", **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, C 11, S 1, ss. 80-99. DOI: 10.18863/pgy.392556
- ÇAPRI, Burhan ve SÖNMEZ, Gülriz Yedigöz (2013). "Lise Öğrencilerinin Tükenmişlik Puanlarının Sosyo-Demografik Değişkenler, Psikolojik Belirtiler ve Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi", **International Journal of Human Sciences**, C 10, S 2, ss. 195-218.
- ÇAPULCUOĞLU, Uğur ve GÜNDÜZ, Bülent (2013). "Lise Öğrencilerinde Tükenmişliğin Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Okul Türü ve Algılanan Akademik Başarı Değişkenlerine Göre İncelenmesi", **Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C 3, S 1, ss. 12-24.

- DEMİREL, Z. ve AFAT, N. (2018, Haziran-Temmuz). "Özel Yetenekli Ortaokul Öğrencilerinde Okul Tükenmişliğinin Değerlendirilmesi", ERPA International Congresses on Education, İstanbul, Türkiye.
- DENİZ, Levent ve KARBEYAZ, Ali Samed (2018). "Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği", **Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C 8, S 4, ss. 735-755. DOI: 10.24315/trkefd.340592
- DESANTIS King, Adrienne L., HUEBNER, Scott, SULDO, Shannon M. ve VALOIS, Robert F. (2006). "An Ecological View of School Satisfaction in Adolescence: Linkages Between Social Support and Behavior Problems", **Applied Research in Quality of Life**, C 1, S 3-4, ss. 279-295. DOI:10.1007/s11482-007-9021-7
- DURMUŞ, Emine AYPAY, Ayşe ve AYBEK, Eren Can (2017). "Okul Tükenmişliğini Önlemede Ebeveyn İzlemesi ve Olumlu Okul İklimi", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, C 23, S 3, ss. 355-386.
- EAMON, Mary Keegan (2002). "Influences and Mediators of the Effect of Poverty on Young Adolescent Depressive Symptoms", **Journal of Youth and Adolescence**, C 31, S 3, ss. 231-242. DOI: 10.1023/A:1015089304006
- FİORİLLI, Caterina, DE STASIO, Simona, Dİ CHİACCHİO, Carlo, PEPE, Alessandro ve SALMELA-ARO, Katariina (2017). "School Burnout, Depressive Symptoms and Engagement: Their Combined Effect on Student Achievement", **International Journal of Educational Research**, C 84, ss. 1-12. DOI: 10.1016/j.ijer.2017.04.001
- GÜLER, Gökhan (2019). Ortaokul Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği: Problem Çözme Becerileri, Akran İlişkileri ve Algılanan Okul Deneyimlerinin Rolü, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- GÜNDÜZ, Zeynep Banu ve ÖZYÜREK, Arzu (2018). "The Relationship Between School Burnout Level and Parents Attitudes of High School Students", **Elementary Education Online**, C 17, S 1, ss. 384-395. DOI: 10.17051/ilkonline.2018.413786
- HAFEN, Christopher A., LAURSEN, Brett, NURMİ, Jari-Eri ve SALMELA-ARO, K a t a r i i n a (2013). "Bullies, Victims, and Antipathy: The Feeling is Mutual", **Journal of Abnormal Child Psychology**, C 41, S 5, ss. 801-809. DOI: 10.1007/s10802-013-9720-5
- HUEBNER, E. Scott, ASH, Chris ve LAUGHLİN, James E. (2001). "Life Experiences, Locus of Control, and School Satisfaction in Adolescence", **Social Indicators Research**, C 55, S 2, ss. 167-183. DOI: 10.1023/A:1010939912548
- HUEBNER, E. Scott ve GİLMAN, Rich (2006). "Students Who Like and Dislike School", **Applied Research in Quality of Life**, C 1, S 2, ss. 139-150. DOI: 10.1007/s11482-006-9001-3
- JAIN, Paras, BİLLAİYA, Roshni ve MALAİYA, Soman (2017). "A Correlational Analysis of Academic Stress in Adolescents in Respect of Socio-Economic Status", **International Journal of Physical Sciences and Engineering (IJPSE)**, C 1, S 1, ss. 68-71. DOI: 10.21744/ijpse.v1i1.14

- JELAS, Zalizan M., SALLEH, Amla, MAHMUD, Izwan, AZMAN, Norzaini, HAMZAH, Hanizah, HAMİD, Zaleha Abd., JANİ, Rohana ve HAMZAH, Ramlah (2014). "Gender Disparity in School Participation and Achievement: The Case in Malaysia", **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, C 140, ss. 62-68. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.04.387
- JOHNSON, M. R. D., BEWLEY, B. R., BANKS, M. H., BLANS, J. M. ve CLYDE, D. V. (1985). "Schools and Smoking: School Features and Variations in Cigarette Smoking by Children and Teachers", **British Journal of Educational Psychology**, C 55, S 1, ss. 34-44. DOI: 10.1111/j.2044-8279.1985.tb02604.x
- JUN, Sangmin ve CHOİ, Eunsil (2015). "Academic Stress and Internet Addiction from General Strain Theory Framework", **Computers in Human Behavior**, C 49, ss. 282-287. DOI: 10.1016/j.chb.2015.03.001
- KARA, Serap (2014). Lise Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği ile Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya.
- KATJA, Rask, PÄIVI, Åstedt-Kurki, MARJA-TERTTU, Tarkka ve PEKKA, Laippala (2002). "Relationships Among Adolescent Subjective Well-Being, Health Behavior, and School Satisfaction", **Journal of School Health**, C 72, S 6, ss. 243-249. DOI: 10.1111/j.17461561.2002.tb07337.x
- KINNUNEN, Jaana M., LINDFORS, Pirjo, RIMPELÄ, Arja, SALMELA-ARO, Katariina, RATHMANN, Katharina, PERELMAN, Julian, FEDERICO, Bruno, RICHTER, Matthias, KUNST, Anton E. ve LORANT, Vincent (2016). "Academic Well-Being and Smoking Among 14-to 17-Year-Old School Children in Six European Cities", **Journal of Adolescence**, C 50, ss. 56-64. DOI: 10.1016/j.adolescence.2016.04.007
- KOÇAK, Lokman (2016). Lise Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği ile Depresif Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Erzurum.
- KUTSAL, Dilşad ve BİLGE, Filiz (2012). "Lise Öğrencilerinin Tükenmişlik ve Sosyal Destek Düzeyleri", **Eğitim ve Bilim**, C 37, S 164, ss. 283-297. DOI: 10.17240/aibuefd.2015.15.2-5000161320
- LEE, Byungkwan, PARK, Gyeonghui, OH, Yeonsu ve KİM, Taeyeon (2017). "The Effects of Secondary Students' Emotional Intelligence on Academic Burnouts and Antisocial Tendencies", **Research Center for Korea Youth Culture**, C 51, ss. 129-155. DOI: 10.17854/ffyc.2017.07.51.129
- LEE, Min Young ve LEE, Sang Min (2018). "The Effects of Psychological Maladjustments on Predicting Developmental Trajectories of Academic Burnout", **School Psychology International**, C 39, S 3, ss. 217-233. DOI: 10.1177/0143034318766206
- LOCKE, Thomas F. ve NEWCOMB, Michael D. (2004). "Adolescent Predictors of Young Adult and Adult Alcohol Involvement and Dysphoria in a Prospective Community Sample of Women", **Prevention Science**, C 5, S 3, ss. 151-168. DOI: 10.1023/B:PREV.0000037639.78352.3c

- NEWCOMB, Michael D., BENTLER, P. M. ve FAHY, Bridget (1987). "Cocaine Use and Psychopathology: Associations Among Young Adults", **International Journal of the Addictions**, C 22, S 12, ss. 1167-1188. DOI: 10.3109/10826088709027479
- ÖZDEMİR, Yalçın ve ÖZDEMİR, Melek (2015). "Eğitim Stresi ve Benlik Saygısının Ortaokul Öğrencilerinin Okul Tükenmişliği Üzerindeki Doğrudan ve Dolaylı Etkileri", **Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, C 6, S 2, ss. 1-10.
- ÖZTAN, Sevil (2014). Ortaokul 6.7.8. Sınıf Öğrencilerinin Okul Tükenmişliklerinin Yaşam Duyumları ve Benlik Kurgusu Algıları Açısından İncelenmesi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul.
- POLAT, Şule (2018). "Examination of the Relationship Between School Alienation and School Burnout Among Secondary School Students", **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C 31, S 1, ss. 257-277. DOI: 10.19171/uefad.450120
- POLAT, Şule ve ÖZDEMİR, Murat (2018). "Examination of the Relationship Between Educational Stress, School Burnout and School Alienation of Secondary School Students", **Kastamonu Education Journal**, C 26, S 5, ss. 1395-1406. DOI: 10.24106/kefdergi.1848
- RANDOLPH, Justus J., KANGAS, Marjaana ve RUOKAMO, Heli (2009). "The Preliminary Development of the Children's Overall Satisfaction with Schooling Scale (COSSS)", **Child Indicators Research**, C 2, S 1, ss. 79-93. DOI: 10.1007/s12187-008-9027-1
- RÄSÄNEN, Tiina, LINTONEN, Tomi, JORONEN, Katja ve KONU, Anne (2015). "Girls and Boys Gambling with Health and Well-Being in Finland", **Journal of School Health**, C 85, S 4, ss. 214-222. DOI: 10.1111/josh.12246
- SALMELA-ARO, Katariina, READ, Sanna, MINKKINEN, Jaana, KINNUNEN, Jaana M. ve RIMPELÄ, Arja (2018). "Immigrant Status, Gender, and School Burnout in Finnish Lower Secondary School Students: A Longitudinal Study", **International Journal of Behavioral Development**, C 42, S 2, ss. 225-236. DOI: 10.1177/0165025417690264
- SALMELA-ARO, Katariina, SAVOLAİNEN, Hannu ve HOLOPAİNEN, Leena (2009). "Depressive Symptoms and School Burnout During Adolescence: Evidence from Two Cross-Lagged Longitudinal Studies", **Journal of Youth and Adolescence**, C 38, S 10, ss. 1316-1327. DOI: 10.1007/s10964-008-9334-3
- SALMELA-ARO, Katariina ve UPADYAYA, Katja (2014). "School Burnout and Engagement in the Context of Demands-Resources Model", **British Journal of Educational Psychology**, C 84, S 1, ss. 137-151. DOI: 10.1111/bjep.12018
- SALMELA-ARO, Katariina, UPADYAYA, Katja, HAKKARAİNEN, Kai, LONKA, Kirsti ve ALHO, Kimmo (2017). "The Dark Side of Internet Use: Two Longitudinal Studies of Excessive Internet Use, Depressive Symptoms, School Burnout and Engagement Among Finnish Early and Late Adolescents", **Journal of Youth and Adolescence**, C 46, S 2, ss. 343-357. DOI: 10.1007/s10964-016-0494-2
- SAMDAL, O., NUTBEAM, D., WOLD, B. ve KANNAS, L. (1998). "Achieving Health and Educational Goals Through Schools-A Study of the Importance of the School Climate and the

- Students' Satisfaction With School", **Health Education Research**, C 13, S 3, ss. 383-397. DOI: 10.1093/her/13.3.383
- SARIÇAM, Hakan, ÇELİK, İsmail ve SAKIZ, Halis (2017). "Mediator Role of Metacognitive Awareness in the Relationship Between Educational Stress and School Burnout Among Adolescents", **Journal of Education and Future**, S 11, ss. 159-175.
- SEÇER, İsmail ve GENÇDOĞAN, Başaran (2012). "Ortaöğretim Öğrencilerinde Okul Tükenmişliğinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", **Turkish Journal of Education**, C 1, S 2, ss. 1-13. DOI: 10.19128/turje.181045
- SEÇER, İsmail, VEYİS, Fatih ve GÖKÇEN, Ramazan A. (2015). "Adaptation of Educational Stress Scale Into Turkish Culture: The Study of Reliability and Validity", **Elementary Education Online**, C 14, S 1, ss. 216-229. DOI: 10.17051/io.2015.05547
- SHİN, Hyo-Jung, KİM, Bo-Young, LEE, Min-Young, NOH, Hyun-Kyung, KİM, Keun-Hwa ve LEE, Sang-Min (2011). "A Short-Term Longitudinal Study of Mental Health and Academic Burnout Among Middle School Students", **The Korean Journal of School Psychology**, C 8, S 2, ss. 133-152. DOI: 10.16983/kjsp.2011.8.2.133
- SRİVASTAVA, Ramji ve SRİVASTAVA, Bina (1985). "Punctuality and Life Satisfaction Among Tranquilizer Users", **Asian Journal of Psychology & Education**, C 15, S 4, ss. 21-23.
- SUN, Jiandong (2012). *Educational Stress Among Chinese Adolescents: Measurement, Risk Factors and Associations with Mental Health*, Queensland University of Technology, (Yayımlanmamış doktora tezi), Brisbane.
- SUN, Jiandong, DUNNE, Michael P., HOU, Xiang-Yu ve XU, Ai-Qiang (2011). "Educational Stress Scale for Adolescents: Development, Validity, and Reliability With Chinese Students", **Journal of Psychoeducational Assessment**, C 29, S 6, ss. 534-546. DOI: 10.1177/0734282910394976
- ŞEKER, Gürcan ve YAVUZER, Yasemin (2017). "Ergenlerde Okul Tükenmişliğinin Yordayıcısı Olarak Akademik Kontrol Odağı", **Mersin University Journal of the Faculty of Education**, C 13, S 3, ss. 919-935. DOI: 10.17860/mersinefd.299266
- TELEF, Bülent Baki (2014). "Turkish Adaptation Study of Overall School Satisfaction Scale for Children", **Eğitimde Kuram ve Uygulama**, C 10, S 2, ss. 478-490.
- THOMAS, Darrin (2016, October). "Cellphone Addiction and Academic Stress Among University Students in Thailand", **International Forum**, C 19, S 2, ss. 80-96.
- TRUC, Thai Thanh, LOAN, Kim Xuan, NGUYEN, Nguyen Do, DIXON, Jason, SUN, Jiandong ve DUNNE, Michael Patrick (2015). "Validation of the Educational Stress Scale for Adolescents (ESSA) in Vietnam", **Asia Pacific Journal of Public Health**, C 27, S 2, ss. 2112-2121. DOI: 10.1177/1010539512440818
- VERKUYTEN, Maykel ve THİJS, Jachem (2002). "School Satisfaction of Elementary School Children: The Role of Performance, Peer Relations, Ethnicity and Gender", **Social Indicators Research**, C 59, S 2, ss. 203-228. DOI: 10.1023/A:1016279602893

- WALBURG, Vera, MONCLA, Dani ve MIALHES, Aurélie (2015). "Burnout Among High-School Students and Cannabis Use, Consumption Frequencies, Abuse and Dependence", **Child & Youth Care Forum**, C 44, S 1, ss. 33-42. DOI: 10.1007/s10566-014-9268-8
- WALBURG, Vera, ZAKARİ, S. ve CHABROL, H. (2014). "Role of Academic Burnout in Suicidal Ideas Among Adolescents", **Neuropsychiatrie de l'Enfance et de l'Adolescence**, C 62, S 1, ss. 28-32. DOI: 10.1016/j.neurenf.2013.08.002
- WANG, Ming-Te, CHOW, Angela, HOFKENS, Tara ve SALMELA-ARO, Katariina (2015). "The Trajectories of Student Emotional Engagement and School Burnout With Academic and Psychological Development: Findings from Finnish Adolescents", **Learning and Instruction**, C 36, ss. 57-65. DOI: 10.1016/j.learninstruc.2014.11.004
- WHITLEY, Audrey M., HUEBNER, E. Scott, HILLS, Kimberly J. ve VALOÏS, Robert F. (2012). "Can Students Be Too Happy in School? The Optimal Level of School Satisfaction", **Applied Research in Quality of Life**, C 7, ss. 337-350. DOI: 10.1007/s11482-012-9167-9
- YANG, Hui-Jen (2004). "Factors Affecting Student Burnout and Academic Achievement in Multiple Enrollment Programs in Taiwan's Technical-Vocational Colleges", **International Journal of Educational Development**, C 24, S 3, ss. 283-301. DOI: 10.1016/j.ijedu-dev.2003.12.001
- YUSOFF, Muhamad Saiful Bahri (2010). "Stress, Stressors and Coping Strategies Among Secondary School Students in a Malaysian Government Secondary School: Initial Findings", **ASEAN Journal of Psychiatry**, C 11, S 2, ss. 1-10.